

Asia: VN/34692/2024

Lausuntopyyntö toimeentulotuen kokonaisuudistuksesta

Lausunnonantajan lausunto

Velvoitteeseen ilmoittautua työttömäksi työnhakijaksi, velvoitteeseen hakea ensisijaista etuutta ja perusosan alentamiseen liittyvä lausuntopalaute:

Lastensuojelun Keskusliitto (LSKL) kiittää sosiaali- ja terveysministeriötä mahdollisuudesta lausua luonnoksesta liittyen toimeentulotuen kokonaisuudistukseen. LSKL tarkastelee luonnosta erityisesti lapsen oikeuksien näkökulmasta.

Lastensuojelun Keskusliitto keskittyy tarkastelemaan toimeentulotuen kokonaisuudistusta erityisesti Lapsen oikeuksien sopimuksen artiklan 3 (lapsen etu), artiklan 26 (oikeus sosiaaliturvaan) sekä artiklan 27 (oikeus riittävään elintasaan) näkökulmista. Muistutamme YK:n lapsen oikeuksien komitean Suomelle antamista tuoreista suosituksista (2.6.2023, CRC/C/FIN/CO/5–6), joissa komitea suosittelee välttämään sosiaaliturvaetuuksien leikkauksia, jotka vaikuttavat köyhyyden ja syrjäytymisen vaarassa oleviin lapsiin sekä kehottaa Suomea varmistamaan kaikille lapsille riittävän elintason esimerkiksi parantamalla haavoittuvassa asemassa olevien lasten sosiaaliturvaetuuksia (kohta 35).

Suomen perustuslain 19.1 §:n mukaan jokaisella, joka ei kykene hankkimaan ihmisarvoisen elämän edellyttämää turvaa, on oikeus välttämättömään toimeentuloon ja huolenpitoon. Lisäksi 19.3 §:n mukaan julkisen vallan on tuettava perheen ja muiden lapsen huolenpidosta vastaavien mahdollisuuksia turvata lapsen hyvinvointi ja yksilöllinen kasvu. Suomi on saanut kansainvälisiltä ihmisoikeuselimiltä toistuvasti moitteita perusturvan alhaisesta tasosta. Esimerkiksi TSS-komitea on todennut Suomen sosiaaliturvan olevan riittämätön suhteessa TSS-sopimuksen velvoitteisiin. Myös Euroopan neuvoston alainen Euroopan sosiaalisten oikeuksien komitea on useaan otteeseen pitänyt Suomen perusturvan tasoa liian alhaisena, eikä katso sen täyttävän peruskirjan 12. artiklan edellyttämää tasoa. Euroopan neuvoston ministerikomitea onkin suosittanut Suomelle perusturvan tason nostamista (CM/RecChS(2023)1).

Toimeentulotuki on viimesijainen turva, jonka tavoitteena on turvata jokaiselle ihmisarvoisen elämän edellytykset. Kelan mukaan perustoimeentulotukea on maksettu yhteensä yli 150 000 kotitalouteen huhtikuussa 2025, jolloin toimeentulotuen saajien määrä nousi 17 000:lla verrattuna vuoden takaiseen tilanteeseen. Kelan arvion mukaan esimerkiksi työttömyysturvaan ja asumistukeen tehdyt heikennykset ovat nostaneet toimeentulotuen saajien määrää. (lähde: <https://www.sttinfo.fi/tiedote/71190292/perustoimeentulotuen-saajamaara-nousi-yli-150-000-kotitalouteen-huhtikuussa?publisherId=69820426&lang=fi>) Yhteensä perustoimeentulotukea maksettiin lähes 250 000 kotitalouteen vuonna 2024. Lähes joka viidennessä näistä kotitalouksista asui alaikäisiä lapsia. Perustoimeentulotukea saavien lapsiperheiden lukumäärä nousi yli 750 kotitaloudella vuodesta 2023 vuoteen 2024. (lähde: <http://urn.fi/URN:NBN:fi-fe2025053056231>) Tämä tarkoittaa, että yhä useampi lapsiperhe elää köyhyydessä.

Toimeentulotukeen suunnitellut muutokset ovat hyvin merkittäviä. Esitysluonnoksessa ehdotetaan, että velvoitetta hakea ensisijaisia etuuksia kiristetään. Jo nykyisellään toimeentulotuenhakijalla on velvoite hakea ensisijaisia etuuksia, jotta toimeentulotuki olisi aidosti viimesijainen etuus. Toimeentulotuen pitkittynyt käyttö kertoo kuitenkin siitä, että Suomessa on lukuisia ihmisiä, joille toimeentulotuesta on muodostunut pysyvä osa toimeentuloa. Tämä tosin johtuu osittain siitä, etteivät ensisijaiset etuudet välttämättä riitä kattamaan todellisia elinkustannuksia. Hallituksen esityksessä ehdotetaan, että toimeentulotuen perusosan alentamisen mahdollisuuksia lisättäisiin niin, että alentamisprosentit olisivat 20 %, 40 % ja 50 %. Syitä perusosan alentamiselle olisivat esimerkiksi se, että perustoimeentulotuen hakija ei ilmoittautuisi työttömäksi kokoaikatyön hakijaksi, hakisi ensisijaisia etuuksia tai työttömyysetuuden maksu katkeaisi tuensaajan työvoimapolitiittisesti moitittavan menettelyn vuoksi.

Lastensuojelun Keskusliitto vastustaa toimeentulotuen perusosan alentamista. Jo nykyisin toimeentulotuen perusosa jää alle kohtuullisen minimin viitebudjetin, kuten esitysluonnoksen taulukossa 3 sivulla 36 on todettu. Perustason jopa 50 prosentin alentaminen on kohtuuton. LSKL yhtyy Sosten 13.6. jättämän lausunnon näkemykseen, että ihmisten taloudelliset haasteet lisääntyisivät muutoksen seurauksena. Asumisen, ruuan, laskujen ja lääkkeiden maksaminen vaikeutuisi, mikä voi lisätä velkaantumista, häätöjä ja asunnottomuutta. Perusosan alentaminen on syytä arvioida huolellisesti suhteessa perustuslain 19 §:ään, jotta ihmisarvoisen elämän edellytykset voidaan turvata jokaiselle toimeentulotukea saavalle henkilölle.

LSKL pitää hyvänä, että esityksen kirjausta, että tilanteissa, joissa vanhempi toimii työttömyysturvansa suhteen moitittavasti ja hänen perusosansa alentamista harkitaan, tulisi kokonaisuudessa huomioida lapsen oikeus riittävään elatukseen. Vanhemman toiminnan takia ei saa syntyä tilannetta, jossa lapsen oikeus riittävään elintasoon vaarantuu perusosan alentamisen myötä. Aina kun perheessä on alaikäisiä lapsia ja harkitaan toimeentulotuen perusosan alentamista, tulee lapsen oikeudet ja lapsen etu huomioida ensisijaisena harkintaperusteena. Lähtökohdan pitäisi olla, että perusosaa ei alenneta, jos perheessä on alaikäisiä lapsia.

Kokoaikatyön vaatimus on lapsiperheiden näkökulmasta ongelmallinen. Lastensuojelun Keskusliitto ei kannata velvoitetta hakea kokoaikatyötä. LSKL yhtyy Pelastakaa Lasten 17.6. annetun lausunnon

näkemykseen, että kokoaikatyön hakemiseen pakottaminen ja osa-aikatyön sanktioiminen vaikeuttaisivat monien lapsiperheiden asemaa. Esimerkiksi yhden vanhemman perheissä tai perheissä, joissa lapsi on vakavasti sairas, voi osa-aikatyö olla ainoa vaihtoehto. Jos toimeentulotuen perusosaa leikataan jopa puolella, vaarantuu lapsen oikeus riittävään elintasoon. Toimeentulotukea koskevassa lainsäädännössä on huomioitava erilaisten perheiden tarpeet ja monimuotoiset perheet, jotta jokaiselle lapselle voidaan turvata riittävä elintaso (LOS artikla 27). Näin voidaan myös katkaista köyhyyden ylisukupolvista kierrettä, mikä on erittäin tärkeää lasten ja nuorten tulevaisuuden kannalta.

Perusosan suuruuteen liittyvä lausuntopalaute:

Esitysluonnoksessa ehdotetaan, että perustoimeentulotuen tasoa leikattaisiin yli 18-vuotialta 2–3 prosentilla. Tämä leikkaus ei koskisi lasten perusosia. Lisäksi perustoimeentulotuen ansiotulovähennys 150 euroa kuukaudessa poistettaisiin täysi-ikäisiltä. Myös vähäisiksi katsottavat tulot ja avustukset otettaisiin jatkossa täysimääräisesti huomioon 18 vuotta täyttäneiltä. LSKL vastustaa näitä ehdotuksia.

Huoltajien todelliset, käytettävissä olevat varat vaikuttavat suoraan siihen, miten he pystyvät kattamaan lapsista aiheutuvia taloudellisia kustannuksia. Tämän takia leikkaus aikuisten perustoimeentulotuen tasosta on leikkaus myös lapsilta ja nuorilta. Lapsiperheessä 150 euron niin sanottu suojaosa on mahdollistanut työelämään kiinnittymisen ja pienien tulojen hankkimisen ilman, että tulot ovat suoraan vähentäneet toimeentulotuen tasoa. 150 euroa kuukaudessa on merkittävä summa köyhyydessä eläville perheille. Lapsuudessa koettu köyhyys on erityisen ongelmallista, sillä se heikentää lasten hyvinvointia ja osallisuuden kokemusta nykyhetkessä, ja sen vaikutukset heijastuvat pitkälle aikuisuuteen (Ristikari ym. 2018).

Kiinnitämme huomiota myös terveydenhuollon menojen huomioimiseen toimeentulotuessa. Esityksen mukaan muina perusmenoina huomioitavat terveydenhuoltomenot rajattaisiin vain välttämättömiin terveydenhuoltomenoihin. Toimeentulotukea saavissa lapsiperheissä on jo nykyisin haasteita kattaa terveydenhuollon ja lääkkeiden menoja. Lisäksi on syytä huomata, että lääkekorvauksia on jo heikennetty tällä hallituskaudella. LSKL yhtyy Lapsiasiavaltuutetun 17.6. antaman lausunnon huomioon, että ehdotetun 7 b §:n sanamuoto jättää Kelalle suuren harkintavallan sekä Mannerheimin Lastensuojeluliiton 19.6. annetun lausunnon huomioon, että Kelan tehtävä ei ole arvioida lääkärin määräämän hoidon tarpeellisuutta ja lääkkeiden välttämättömyyttä. Vanhempien terveydentila ja kyky hoitaa sairauksiaan vaikuttaa suoraan heidän mahdollisuuksiinsa huolehtia lapsistaan ja perheistään. LSKL vaatii, että esitystä arvioidaan jatkovalmistelussa erittäin huolellisesti tästä näkökulmasta ja siihen tehdään tarvittavat muutokset, jotta myös toimeentulotuen varassa olevilla on mahdollisuus saada tarvitsemansa taloudellinen tuki lääke- ja sairaanhoitokustannuksiin.

Tiedon saamiseen ja luovuttamiseen liittyvä lausuntopalaute:

-

Kunnan rahoitusosuuden lisäämiseen liittyvä lausuntopalaute:

-

Asumismenojen tarkentamiseen liittyvä lausuntopalaute:

LSKL on huolissaan ehdotetuista muutoksista asumismenojen tarkentamiseen. Asumisen tukeen on kuluvalle hallituskaudella tehty jo lukuisia muutoksia (mm. korvausprosentin laskeminen, perusomavastuun nostaminen, omistusasuntoihin ei makseta asumistukea, opiskelijat palautettiin opintotuen asumislisälle ja kuntakohtaiset muutokset). Asumisen kustannukset ovat nousseet, mikä yhdessä jo tehtyjen muutosten kanssa on asettanut lapsiperheitä taloudellisesti haastavaan tilanteeseen.

LSKL pitää hyvänä toimeentulotukilain 7 a §:n kirjausta siitä, että jos hakijalla on erityinen peruste asumiseen asunnossa, jonka asumismenoihin hän hakee toimeentulotukea, erityiseen perusteeseen liittyvät asumismenot otetaan huomioon täysimääräisesti kyseisen perusteen voimassaolon ajan. Lapsen etu olisi tällainen laissa määritelty erityinen peruste. Jotta lain soveltaminen on yhdenvertaista, niin lähtökohtaisesti aina kun perheessä on alaikäisiä lapsia, perhettä ei pidä ohjata hakemaan edullisempaa asuntoa, jos nykyiset asumiskustannukset ovat jo kohtuullisia. Lapselle kodin vaihtaminen voi tarkoittaa myös päiväkodin tai koulun, harrastusten ja kaverisuhteiden muuttumista. Lapsuus on herkkä ikävaihe, jossa on tärkeää luoda pysyvyyttä ja turvata jo muodostuneiden ihmissuhteiden jatkuvuus. Tämä luo lapselle turvallisuuden tunnetta ja auttaa kiinnittymään omaan lähiympäristöön.

Vaikutusten arviointiin liittyvä lausuntopalaute:

Lastensuojelun Keskusliitto on pettynyt, että esityksen vaikutuksia lapseen on arvioitu varsin pintapuolisesti. Esitysluonnoksessa ei ole erillistä lapsivaikutusten arvioinnin kappaletta, vaan vaikutuksia lapseen on käsitelty kappaleessa 4.2.2.1 Vaikutukset ihmisryhmiin. Esitysluonnoksessa ei käy ilmi, miten ehdotettuja lainsäädäntömuutoksia on arvioitu suhteessa lapsen etuun. LSKL huomauttaa, että lapsen oikeuksien sopimuksen mukaan lainsäädäntöelimien toimissa, jotka koskevat lapsia, on ensisijaisesti harkittava lapsen etu (artikla 3). Esitysluonnoksen mukaan negatiivisia vaikutuksia lapseen on pyritty lieventämään sillä, että lasten perusosat on jätetty säästöjen ulkopuolelle sekä ehdottamalla, että lasten ansiotulot ja vähäiset lahjat jäisivät edelleen sellaisiksi tuloiksi, jotka jätetään huomioimatta tulona toimeentulotuen laskelmassa. Nämä toimet ovat tervetulleita, mutta täysin riittämättömiä suhteessa esitettyihin toimeentulotuen heikennyksiin.

Esityksen selkeä puute on, että siinä ei ole riittävästi tunnistettu, että lasten vanhempien viimesijaisesta tuesta, toimeentulotuesta, leikkaaminen vaikuttaa suoraan perheen lapseen ja nuoriin. Esityksessä ei myöskään ole tarkemmin arvioitu tai laskettu, miten vanhempien toimeentulotuen heikennys näkyy lasten arjessa ja hyvinvoinnissa. LSKL huomauttaa, että Suomessa elää jo nyt yli 140 000 lasta köyhyydessä. Hallitus on tehnyt erittäin merkittäviä leikkauksia sosiaaliturvaan, mikä on lisännyt lapsiperheköyhyyttä. Suomi on toimintasuunnitelmassa asettanut tavoitteen, että köyhyys- tai syrjäytymisriskissä olevien määrä vähenee 100 000 henkilöllä vuoteen 2030 mennessä. Näistä henkilöistä kolmasosan tulisi olla lapsia. (lähde: <http://urn.fi/URN:ISBN:978-952-00-9999-2>)

Tavoitteen saavuttaminen näyttää epätodennäköiseltä, koska tämän hallituskauden poliittisilla päätöksillä on todellisuudessa lisätty köyhyydessä elävien lasten määrää. Lastensuojelun Keskusliitto on syvästi huolissaan jo aiemmin köyhyydessä eläneistä lapsista sekä niistä perheistä, jotka ovat tällä hallituskaudella tippuneet köyhyyteen.

Muu lausuntopalaute:

Lastensuojelun Keskusliitto ilmaisee vakavan huolensa siitä, ottaako Suomi huomioon lainvalmistelussa YK:n lapsen oikeuksien sopimuksen ja YK:n lapsen oikeuksien komitean Suomelle antamat suositukset. Komitea on hyvin suorasanaisesti suositellut, että Suomi välttää sosiaaliturvaetuuksien leikkauksia, jotka vaikuttavat köyhyyden ja syrjäytymisen vaarassa oleviin lapsiin. Toimeentulotuen heikentämisen muutokset kohdistuvat jo valmiiksi heikommassa asemassa oleviin pienituloisiin ja köyhiin perheisiin. Myös Lapsiasiavaltuutettu on 17.6. antamassaan lausunnossa todennut, että esitys on jyrkässä ristiriidassa YK:n lapsen oikeuksien komitean suositusten sekä kansallisten tavoitteiden kanssa. LSKL yhtyy tähän näkemykseen.

Lastensuojelun Keskusliitto peräänkuuluttaa, että lausuntopalautteen pohjalta tulee tehdä huolellinen yhteisvaikutusten arviointi, jotta saadaan kokonaiskäsitys, miten toimeentulotukeen suunnitellut muutokset ja muut tällä hallituskaudella tehdyt sosiaaliturvan heikennykset vaikuttavat erityisesti lapsiperheisiin. Esimerkiksi työttömyysturvasta poistettiin lapsikorotukset, eikä niitä lausunnoilla olleessa yleistuen esityksessä ehdotettu osaksi yleistukea. LSKL varoittaa, että haitalliset vaikutukset kohdistuvat osin samoihin ihmisryhmiin, joilla ei välttämättä ole tosiasiallisia mahdollisuuksia parantaa omaa toimeentuloaan.

Lapsella on oikeus ruumiillisen, henkisen, hengellisen, moraalisen ja sosiaalisen kehityksensä kannalta riittävään elintasoon. Sopimusvaltioiden tulee tukea vanhempia ja muita lapsesta vastuussa olevia tämän oikeuden toteuttamisessa sekä antaa tarvittaessa aineellista apua ja tukea ohjelmia, joissa kiinnitetään huomiota erityisesti ravintoon, vaatetukseen ja asumiseen (LOS artikla 27). LSKL on erittäin huolissaan siitä, miten toimeentulotuen heikennykset näkyvät lasten perustarpeiden toteuttamisessa. Poliitiikalla on torjuttava lapsiperheköyhyyttä, ei lisättävä sitä. Kuten lapsi- ja perhejärjestöt ovat jo aiemmin todenneet, tietoa leikkausten vaikutuksista on ollut saatavilla (lähde: <https://www.lskl.fi/tiedotteet/lapsi-ja-perhejarjestot-lapsiperhekoyhyyden-torjuminen-priorisoitava-politiikassa/>).

Järvenpää Heidi
Lastensuojelun Keskusliitto